

Az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményei a Budapesti Műszaki Egyetemen és az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetemen¹

(Összeállította: Batalka Krisztina levéltáros, megjelent a *Magyarországi felsőoktatási intézmények az 1956-os forradalomban és szabadságharcban* c. kötetben)

Az 1956/57-es tanév 1956. szeptember 4-én, illetve 5-én kezdődött a két budapesti műszaki egyetemen, a BME-n és az ÉKME-n.² Az egyetemek vezetői *dr. Gillemot László* (BME) és *dr. Cholnoky Tibor* (ÉKME) rektorok voltak.³ A két egyetem hét karán nappali, esti és levelező tagozaton folyt az oktatás, a beiratkozott hallgatók száma az 1956/57. tanévben csak a nappali tagozaton kb. 6 ezer volt. Az iparfejlesztés igényei miatt a műszaki felsőoktatásba kerülő hallgatók létszáma növekedett a legnagyobb mértékben, így a munkás-paraszt származásúak aránya is itt volt a legmagasabb (1957. július 1-jei adat szerint 57 %).

A Műegyetem mesterséges széttagoltsága – hiszen az eleve csak az adminisztrációban, a hivatali apparátusban létezett, a valóságban az egyetemisták ugyanúgy egy épületegyüttesbe jártak, mint korábban – nem akadályozta meg, hogy a fiatalok bizonyos kérdésekben együtt hallassák a hangjukat.⁴ Az október 23-i eseményeket megelőző hetekben ugyanis az egyetemi ifjúság országszerte, így a Műegyetemen kifejezte elégedetlenségét a hallgatók rossz helyzete és a lassú oktatáspolitikai lépések miatt (a Petőfi Kör pedig október 10-én szervezett ankétot „A műszaki fejlesztés és a fiatal értelmiség problémái” címmel). A magas hallgatói létszámból ugyanis rettenetes zsúfoltság adódott, ráadásul a két egyetem közös épületekben, közös laborokat használva működött. Az ÉKME-n a hallgatók 50%-a, a BME-n pedig kb. 1900 hallgató kapott diákotthonokban elhelyezést, így a zsúfoltság már a tanév elején nagy volt, következményei pedig többek között lopási ügyek és a tanulmányi átlag romlása voltak. Kevés volt az üzemeltetésre és a felújításra fordítható összeg is. Hiába kapott a hallgatók 90%-a szociális támogatást vagy ösztöndíjat, vette igénybe a menzát 59%-uk, tandíjmentessége pedig 83%-uknak volt, nemcsak a menza mennyiségével és minőségével, hanem az ösztöndíj-kifizetésekkel, tanrenddel, óraszámokkal stb. kapcsolatban is számos probléma merült fel. Bár a DISZ KV október 17-én határozatot hozott, amelyben támogatásáról biztosította az ifjúság jogos követeléseit (fakultatív nyelvoktatás, menzák normáinak felemelése stb.), ekkor ez már későinek bizonyult.⁵ Ugyanezen a napon este az ÉKME Rózsa Ferenc diákotthonában

lakógyűlés tartottak, amelyen az egyetem vezetői is megjelentek és tájékoztak a hallgatók problémáiról. Egy nappal korábban a BME MDP szervezetének végrehajtó bizottsága levelet írt az MDP KV-nak, amelyben aggodalmát fejezte ki a XX. kongresszus és a júliusi határozatok irányvonalának megvalósítását akadályozó erők működése miatt. „Az egyetem egész közvéleménye és a párt végrehajtó bizottsága is súlyosan elítéli azokat a vezetőket, akik tudatosan részt vettek a gyilkosságok előkészítésében és megingatták a párt hitelét és befolyását ország-világ előtt... Maradéktalanul felelősségre kell vonni a felelősöket, de különbséget kell tenni a tudatos kártevő és azok között, akik nem láttak tisztán...”⁶ Ezenkívül javasolták Farkas Mihály ügyének nyílt tárgyalását és pártkongresszus összehívását. Az október 19-i diákgyűlés azonban nagyobb visszhangot váltott ki az egyetemen, mint ez az állásfoglalás, mivel ez az általános (politikai) kérdéseken túl nem ölelte fel azokat a problémákat, amelyek az ifjúságot leginkább foglalkoztatták.

A műegyetemen lezajló forradalmi események egyik kiinduló pontja tehát az október 19-én este, a Hess András téri (ún. vári) Központi Diákszállóban rendezett diákgyűlés volt. A diákszálló megbízott felelőse Marián István, a Hadmérnöki Kar oktatója, az egyetem későbbi katonai parancsnoka volt. A hallgatók 15 pontos határozatot hoztak, amelyben kérték a mérnökök erkölcsi és anyagi megbecsülését, a vezetői állások megfelelő végzettséghez és szaktudáshoz kötését, a katalógusrendszer azonnali eltörlését, a nyelvek és a nem szaktárgyak fakultatívvá tételét, az egyetemi hallgatók külföldi, állami támogatással történő csoportos tanulmányi utazásának lehetővé tételét és azt, hogy egyénileg, az IBUSZ-tól függetlenül is utazhassanak, továbbá a fiatal mérnökök külföldi munkavállalásának lehetővé tételét és hogy ezt ne kössék politikai és családi feltételekhez. A határozati pontok között szerepelt még a diákkotthonok túlszűfoltóságának megszüntetése, a menza forint normájának felemelése, a diákélelmezési vállalatoknak az illetékes egyetemek hatásköre alá vonása, az egyetemi autonómia visszaállítása, az egyetemi ifjúság újjászervezése egy új diákvezetőség demokratikus megválasztásával, az utazási kedvezmények visszaállítása, a műszaki könyvek árának leszállítása és tanszersegély, a mérnökképzés létszámának reális megállapítása, a végző hallgatók magasabb ösztöndíja a diplomatervezés kidolgozásának idejére, valamint utolsó pontként nyílt tárgyalás követelése Farkas és társai ügyében. A felhívás végén megfogalmazták azt is, hogy amennyiben bizonyos pontok nem valósulnak meg két héten belül, úgy tüntetéssel fogják kimutatni elégedetlenségüket (ennek hasznosságát és időszerűségét már akkor is vitatták néhányan).⁷ A

visszaemlékezők a gyűlés szervezői között Bencze József tanársegédet, Voltig Béla, Szalontai József és Balogh Lajos villamosmérnök hallgatókat említették.

A hallgatók másnap, október 20-án Gillemot László rektor elé kívánták terjeszteni követeléseiket. A rendkívüli egyetemi tanácsülésen megjelent hallgatók reális követeléseivel a rektor egyetértett, valamint ismertette az előző napi minisztériumi megbeszélés eredményét is.⁸ Többek között közölte: „Együtt vagyunk az ifjúsággal mindaddig, amíg az egyetem rendje meg nem bomlik.”⁹ Ugyanaznap az ÉKME rektori értekezlete tárgyalta a minisztériumi tájékoztatást, valamint a DISZ-szervezet kérésére október 25-ére ifjúsági nagygyűlés összehívását határozták el. Azonban az ifjúság kívánságára engedélyezték és támogatták a 22-i nagygyűlés megtartását is, amelyet az ÉKME DISZ szervezete, főként az építészhallgatók készítettek elő. Szintén 20-án a Bartók Béla úti, másnap pedig a Bercsényi utcai diákszállókban is gyűléseket tartottak a hallgatók.

Október 22-én a kora délutáni órákban megkezdődtek a nagygyűlés előkészületei. Az előkészítő bizottság 25 pontban fogalmazta meg a beterjesztendő határozati javaslatot.¹⁰ A BME pártbizottsága is ülésezett aznap, ahol Marián István azt javasolta: az oktatók is vegyenek részt a nagygyűlésen az esetleges provokációk megakadályozására.¹¹ A nagygyűlés 15 órakor kezdődött a központi épület Aulájában, amelyen több forrást is összevetve 4-5 ezren vehettek részt és képviseltették magukat más felsőoktatási intézmények is. A gyűlésen felszólalt Cholnoky Tibor rektor, aki az egyetemi tanács támogatásáról biztosította a hallgatóság reális követeléseit, valamint Hajnóczy László oktatási rektorhelyettes, aki Kónya Albert oktatási miniszter egyetértését tolmácsolta. A gyűlésen felszólalt még többek között Kiss Tamás, a szegedi MEFESZ-küldött, a Nagy Imre köréhez tartozó esti tagozatos műegyetemi hallgató Szilágyi József, valamint Kuczka Péter költő az Írószövetség részéről és Marián István is. A hallgatók kimondták a [MEFESZ](#)-hez való csatlakozást, megalakították az ÉKME MEFESZ szervezetét, amelyhez a Kertészeti Főiskola jelenlevő hallgatói is csatlakoztak. A részben kifütyült „hivatalos” beszédek után a kora esti órákban a levezető elnökség visszavonult. A hangulat egyre radikalizálódott, miközben követeléseiket pontokba fogalmazták.¹² Az eredetileg 25 pontos határozati javaslatból 14 pontos határozat lett, amelynek 10, 12, 16, illetve 17 pontos változatai is léteznek. A határozatból eltűntek a diákság helyzetének javítását célzó intézkedések és jellegzetesen pártellenzéki, valamint az általános demokratizálódást szolgáló követelések jelentek meg, illetve néhány, a nemzeti

függetlenséggel kapcsolatos pont (követelték többek között a szovjet csapatok kivonását és a többpártrendszer újbóli megteremtését).¹³

A hallgatók kinyilvánították szolidaritásukat a lengyelországi eseményekkel is. Éjfél felé elhatározták, hogy október 24-re diákparlamentet hívnak össze, amely az egyetemi ifjúság rétegszervezeteinek egységét lett volna hivatott biztosítani, ám inkább a lengyelek melletti másnap megrendezendő szolidaritási megmozdulás terve került előtérbe.¹⁴

A gyűlést követően késő este megjelent egy küldöttség a Jövő Mérnöke következő számát előkészítő szerkesztőknél, ahol pontjaik kinyomtatását és közlését kérték a lap főszerkesztőjétől, Sándor Ivántól (mivel a rektor megtagadta a sokszorosítóüzem felhasználását¹⁵). Egy másik csoport a Rádióhoz ment Jankovich István adjunktus Fiat Topolino kocsiján, ahol a diákok szintén követelték pontjaik beolvasását. Mivel a teljes program megjelentetésére sem a sajtó, sem a rádió nem vállalkozott, végül maguk kezdték terjeszteni a tilalom ellenére stencilezett röplapjaikat az utcákon osztogatva, falakra ragasztva, de küldöttségeik elvitték a budapesti üzemekbe is.¹⁶

Október 23-án az egyetemen nem volt rendes tanítás: reggel 8-tól ugyan elkezdődtek az órák, de rektori rendeletre 12-kor befejeződött az oktatás. Délelőtt a két egyetem együttes tanácsulást tartott, amelyen a délutánra tervezett szimpátiatüntetéssel foglalkoztak, a hallgatók pedig megválasztották képviselőiket az előző este megalakult MEFESZ-be.¹⁷ Az oktatók végül úgy döntöttek, hogy amennyiben a hallgatók ragaszkodnak a felvonuláshoz, „a két egyetem tanácsa kéri az ifjúságot, hogy őrizze meg nyugalma, tartózkodjék minden hangos megnyilvánulástól és rendbontástól, a legnagyobb rendben, fegyelmezetten vonuljon fel és koszorúzza meg az emlékművet.” A készülő tüntetést a Belügyminisztérium nem engedélyezte, csak délután 2 óra körül, amelyet Kopácsi Sándor budapesti rendőrfőkapitány és Fekete Károly belügyminiszter-helyettes jelentett be az egyetem udvarán Piros László belügyminiszter megbízásából, a Magyar Rádió pedig mindezt közleményben ismertette. Így délután fél három-három óra körül indult a felvonulás a Műegyetem udvaráról a Budafoki úti kapun keresztül.¹⁸ A délelőtti műszakból érkező munkások tömegesen csatlakoztak a fiatalokhoz, így az egyetemisták kezdetben zárt, 10-12-es sorokból álló rendje egyre bővült, miközben az ablakokban és az utcákon tömeg kísérte őket.¹⁹ A menet élén a diákbizottság koszorúját vitték, útközben pedig végig osztogatták röplapjaikat. Vörös zászlót vittek magukkal, valamint nemzetiszínű, címer nélküli zászlókat, amelyeket az egyetem vezetése éppen az 1956. május 1-jei ünnepségre rendelt. A menet némán, jelszavak nélkül vonult a Bem

térig. Itt az ELTE és a műszaki egyetemek hallgatói a Bem-szobornál találkoztak, ahol megszületett a forradalom jelképe: a rákosista, szovjet típusú címertől megszabadított lyukas zászló, bár több visszaemlékező szerint már a felvonulás során a Bem rakparton látható volt az ablakból lengetett lyukas zászló.

A műegyetemista hallgatók tömegeinek nagy része szervezeten visszavonult a Műegyetemre, majd diákszállókba, de voltak, akik a Parlamenthez mentek, a Rádiónál vagy a Városligetben maradtak, köztük az egyetem első áldozata, Bartók József villamosmérnök hallgató is, aki a Rádiónál az esti harcok során vesztette életét.

Október 24-én közlemények hangzottak el a Rádióban a BME Diákbizottsága és az ÉKME MEFESZ nevében, amelyben kifejezték bizalmukat a Nagy Imre-kormány iránt, valamint amnesztiát kértek azok számára, akik leteszik a fegyvert. Ezek szerzője és eredete nem tisztázott. Este a vári diákotthon gyűlésén azonban éppen arról hoztak döntést a hallgatók, hogy felfegyverzik magukat. Aznap még kevesen tartózkodtak az egyetem épületeiben, másnaptól viszont egyre többen és többen jöttek. Az egyetem az érdeklődés és a legkülönbözőbb társadalmi rétegek vonzásának középpontja lett, megkezdődött forradalmi központtá szerveződése. A műegyetemisták vívták ki maguknak 22–23-i magatartásukkal azt hatalmas társadalmi megbecsülést, ami megalapozta későbbi szerepvállalásukat a forradalomban.²⁰ Az egyetemisták által kivívott társadalmi megbecsülést mutatja, hogy – a konszolidáció érdekében – eredményesen kapcsolódtak be a közellátás biztosításába, oktatóik segítségével pedig igyekeztek segíteni a diákszállók és a menzák működését, valamint az ösztöndíj-kifizetéseket. Október 26-án kapcsolatba léptek a XI. kerületi tanáccsal, felajánlva a diákok segítségét az élelmiszer-ellátás biztosításában, majd később a vidéki segélyek és a vöröskeresztes küldemények szétosztásában.²¹ A kollégiumokban maradt diákok ételmezését önkéntes adományokból és segélyekből tudták megoldani.²² Néhány kollégiumban az ottmaradt lányhallgatók a segélyélelmiszerből nemcsak magukat, hanem a környék rászoruló lakóit is ellátták meleg étellel. Számos küldöttség fordult meg az egyetemen ezekben a napokban, híreket hoztak-vittek, segélyszállítmányokkal vagy más felajánlásokkal, illetve kérésekkel érkeztek.²³

A hallgatók más kerületek forradalmi tevékenységében is részt vettek, pl. az I. kerületi ideiglenes forradalmi nemzeti bizottság munkájában Buzgó József adjunktus, valamint Bársony András és Voltig Béla hallgatók, Újpesten pedig Péterfi Miklós és Arató László hallgatók.²⁴ Vidéken is több helyen megfordultak küldöttségben.²⁵

Október 25-én megalakult az Egyetemi Forradalmi Diákbizottság, illetve ennek budai albizottsága, majd 28-án a budai felsőoktatási intézmények képviselőiből a közös forradalmi szervezet, a Budai Egyetemi Forradalmi (AI)bizottság. A rend mielőbbi helyreállítása és a fegyveres támadások elhárítása érdekében szintén október 28-án megindult a nemzetőregységek szervezése is.²⁶ A parancsnok, Marián mellett titkárság működött, amelynek tagjai tanársegédek, hallgatók voltak (többek között Nemes Katalin, Vígh Tibor és Varga Sándor).²⁷ A Zalka Máté laktanya, a Petőfi Politikai Katonai Akadémia, továbbá a Haditechnikai Intézet tisztjei is jelentkeztek, így az egységek vezetésében a katonai tanszékek állománya mellett ők is részt vettek. Marián irányítása alá tartoztak az egyetemhez tartozó diákothonok is. A felfegyverzett műegyetemisták száma 500-1000 fő körül lehetett.²⁸ Főleg középületek védelmére vezényelték ki őket, de elfoglalták a Völgy utcai ÁVH-s nyomdát is. Ezen kívül néhány harckocsit is szereztek, amelyeket a parancsnok az egyetem udvarán helyezett el. Biztos támaszpontot akart kiépíteni arra az esetre, ha az újabb szovjet csapatmozgások a főváros ellen irányulnak. A hallgatók a kerületi rendőri szervekkel együtt járőröztek az utcákon, a parancsnok pedig egy-egy szakaszt kirendelt a Köztársaság téri ostrom idején, illetve a Gellért hegyi szovjet emlékmű ledöntése során a rend biztosítása érdekében.

Az oktatók is bekapcsolódtak a forradalmi tevékenységbe. Major Máté, az ÉKME tanára részt vett a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottsága megalakításában október 28-án. Október 29-én és 30-án a két egyetem tanácsa közös ülést tartott. Többek között meghallgatták Marián István beszámolóját a Budai Egyetemi Forradalmi Albizottság létrehozásáról (az alezredes bejelentette, hogy a hallgatók fegyveres őrszolgálatukkal biztosítják a Műegyetem őrzését, ehhez a következő napokban egyetemi dolgozók és oktatók is csatlakoztak), megszavaztak 100 000 Ft-ot az áldozatok segélyezésére, valamint szóba került az egyetem kértjében lévő szovjet emlékmű sorsa is. Október 30-án az egyetemek egyesítése és az oktatók politikai nyilatkozata volt az ülés témája. Az egyesítés kérdésében nem, abban viszont sikerült megállapodniuk, hogy a két egyetem vezető testülete közös, a kormányhoz címzett nyilatkozatban foglal állást a forradalom – „a független, demokratikus és szocialista Magyarország felépítése” – mellett, és támogatásáról biztosítja a hallgatók követeléseit és cselekedeteit.²⁹ Október 31-én ismét összegyűltek, hogy megalakítsák közös önkormányzati szervezetüket, az Ideiglenes Forradalmi Bizottságot, amelynek elnöke Taky Ferenc professzor lett, és közfelkiáltással kimondták a két egyetem egyesítését is.³⁰ A BME nem oktató dolgozói

munkástanácsot választottak, amelyhez az ÉKME dolgozói is csatlakoztak.³¹ A forradalmi bizottság november első napjaiban is ülésezett, jegyzőkönyvei részben fennmaradtak.³² Tevékenységét a katonai helyzet áttekintése, a személyzeti anyagok ügyeinek rendezése, valamint a napi ügyek intézése jellemezte.³³ A munkástanács pedig az egyetemi szakszervezeti bizottság feladatait vette át.

November 4-én és utána a Műegyetem területén és a diákszállókban nem folytak harcok, a hallgatók többsége beletörődött, hogy a küzdelem kilátástalan. Marián kora reggel rádión keresztül a harc elkerülését javasolta a Műegyetemen és a diákszállókban tartózkodó nemzetőröknek. Akik mégis a fegyveres ellenállást választották, az egyetemet elhagyva különböző felkelő csoportokhoz csatlakoztak.³⁴ November 4-e után az egyetem épületét szovjet csapatok szállták meg. Ez idő alatt csak a rektorok és néhány dolgozó jöhetett be az egyetem területére. A két egyetem vezetése még tartott közös tanácskozásokat, ahol többek között a letartóztatott hallgatók ügyéért is kiálltak.³⁵ Az első ilyen ülés a 20-án megtartott tanári közgyűlés volt, ezen tájékoztatták az oktatókat arról, hogy megnyitják az egyetemet és napi ügyeletet tartanak, valamint határozatban kérték, hogy „a műszaki egyetem minden dolgozója foglalja el munkahelyét tekintet nélkül az események előtti magatartására”. Ezen kívül arról is döntés született, hogy „a tanári közgyűlés változatlanul fenntartja azon elvi határozatát, hogy a két egyetem egyesüljön”, valamint „az egyetem vezetősége a kormányhoz fog fordulni az egyetem teljes – a világháború előtti – autonómiájának visszaállítása ügyében.”³⁶

A hónap közepén megkezdődött az épületek helyreállítása és a károk felmérése. Az 1957. január 11-i tanácsülésen egyhangúan megerősítették az ÉKME addigi vezetését. A BME vezetése 1957. január 12-én alakult meg újra (a rektor újra Gillemot László lett, egyik helyettese pedig Taky Ferenc, a decemberben felosztatott Forradalmi Bizottság volt elnöke, akinek megválasztását a minisztérium nem fogadta el).

A tanítás 1957. február 4-én, ill. 11-én indult meg (11-én a felsőbb évfolyamok és a levelező-esti hallgatók számára, a szolnoki Közlekedési Üzemtechnológiai Kari tagozaton pedig már január 18-án). A tanév június 29-én zárult, a BME-n már 22-én megtartották az utolsó előadásokat, a hallgatók ebben az időszakban két félév követelményeit teljesítették.³⁷

A felelősségre vonások és megtorlások természetesen elérték a Műegyetemet is. A hallgatók még november közepén elkezdték MEFESZ-szervezetük újjáélesztését, de néhány hónap tevékenység (pl. segélyosztás, oktatóikkal való együttműködés) után a

szerveződés elhalt, vezetőit sorra letartóztatták.³⁸ 1957 tavaszán – az új párt- és ifjúsági alapszervezetek kialakulásával párhuzamosan - megindultak a fegyelmi vizsgálatok. Az egyetemek kimutatásai szerint az ÉKME hallgatóinak 12 %-a (kb. 400 fő), valamint 23 oktató disszidált, míg a BME-n kb. 15 % hallgató és 63 oktató. A forradalmi események alatt tanúsított magatartásuk miatt az ÉKME összesen 4 dolgozóját bocsátották el, 3-an önként távoztak, írásbeli vagy szóbeli megrovásban, ill. adminisztratív eljárásban (alacsonyabb munkakörbe sorolás) 7-en részesültek. A BME-n 13 dolgozót bocsátottak el, helyeztek át vagy függesztettek fel. Jelentős volt a lemorzsolódott hallgatók aránya is, főként a levelező és esti tagozaton (32, ill. 16 %).³⁹ A hallgatói fegyelmi ügyeket egyébként karonként a dékán vezetése alatt működő bizottságok tárgyalták meg, míg az oktatókéval a minisztériumban alakult bizottságok foglalkoztak. Marián Istvánt halálra ítélték, majd életfogytig tartó börtönbüntetést kapott, 15 évet töltött le belőle. A professzorok közül többek között Mosonyi Emilt, Csonka Pált, Taky Ferencet, valamint Dékány Sándort, a Hadmérnöki Kar vezetőjét is eltávolították az egyetemről, rehabilitálásuk 1991-ben történt meg.⁴⁰

¹ Jelen munka rövid összefoglalást kíván adni a Műegyetem szerepéről és a műegyetemisták tevékenységéről az 1956-os forradalom és szabadságharc alatt. A szerző a témában már megjelent tanulmányokat, forráskiadványokat használta fel az összeállításhoz, valamint a vonatkozó és szerző által ismert dokumentumok lelőhelyét is megadja. Külön köszönet Horváth Zsoltnak értékes megjegyzéseiért.

² Az 1949-ben létrehozott *Budapesti Műszaki Egyetem (BME)* Mérnöki és Építészmérnöki Kara 1952-ben önállósult Építőipari Műszaki Egyetem (ÉME) néven. Egy évvel korábban Közlekedési Műszaki Egyetemet létesítettek Szegeden, amely 1952-ben Szolnokra költözött, majd 1955-ben Budapestre helyezték és Közlekedési Üzem mérnöki Karként beolvasztották az ÉME-be, létrehozva az *Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetemet (ÉKME)*. 1967-ig egy helyen, közös épületeket és berendezéseket használva működött a két önálló műszaki egyetem, akkor az ÉKME-t beolvasztották a BME-be (*Milleniumi Évkönyv*. Szerk., bev.: dr. Kiss Márton, BME, Bp. 2000). Az újraegyesítés kérdése egyébként 1956. október 23. után is felmerült.

³ A BME dékánjai: *dr. Reuss Endre* (Gépészmérnöki Kar) *dr. Alexits György* (Vegyészmérnöki Kar), *dr. Eisler János és Vasvári Nagy Ferenc mb.* (Villamosmérnöki Kar), *Gerendás István* (Hadmérnöki Kar). Az ÉKME dékánjai: *dr. Gábor László* (Építészmérnöki Kar), *dr. Vásárhelyi Boldizsár* (Mérnöki Kar), *dr. Turányi István* (Közlekedési Üzem mérnöki Kar).

⁴ Horváth Zsolt: *Műegyetem 1956-57. A forradalmi tanév története*. BME, Bp., 2006. 28. p. (a továbbiakban: Horváth Zsolt i.m.)

⁵ Szeptemberben már a változások előszeleként érzékelték, hogy az egyik DISZ-jelöltet nem választották meg a hallgatók, erről még cikk is született a Szabad Népből. Október 3-án az ÉKME DISZ küldöttértekezletén javaslat hangzott el az idegen nyelv szabad megválasztásának lehetőségéről, amelyről tájékoztatták az oktatási minisztériumot is. (Az orosz nyelv fakultatívva tétele ügyében az ÉKME DISZ titkára október 8-án levelet intézett Kónya Albert oktatásügyi miniszterhez. A dokumentumot közli: *Diák- és ifjúsági mozgalmak 1956-1958. Forradalom-ellenállás-megtorlás. Dokumentumok*. Felelős szerk.: Vida István. Gondolat Kiadó-Nagy Imre Alapítvány, Bp. 2007., 53. o., a továbbiakban: *Diák- és ifjúsági mozgalmak 1956-1958*)

⁶ Főnyad Ernő magángyűjteményéből

⁷ A gyűlésről beszámoló jelent meg a Szabad Ifjúság október 21-i számában, illetve a 15 pontot a Jövő Mérnöke október 23-i száma is közölte. A 15 pontos határozat lelőhelye: Magyar Nemzeti Múzeum (MNM) Történeti Tár Röpiratgyűjtemény, 89.42.

⁸ Október 19-én az Oktatásügyi Minisztériumban megbeszélést tartottak az egyetemek és főiskolák vezetőinek részvételével. Itt jelentette be Kónya Albert miniszter, hogy többek között fakultatívva tették az idegen nyelvek tanulását, megszüntették a kötelező testnevelést és a párttörténet tantárgy óraszámát csökkentették.

⁹ A rendkívüli diákgyűlésről szintén beszámolt a Jövő Mérnöke október 23-i száma.

¹⁰ A dokumentum a Politikátörténeti és Szakszervezeti Levéltárban található (PIL 290. f.1/11. ö. e., 27-29. lapok)

¹¹ Pöcz Erzsébet: *Kronológiai előtanulmány a Budapesti Műszaki Egyetem 1956-os történetének feldolgozásához*. Műegyetem 1956 Alapítvány, Bp. 1996., 23. p.

¹² Lipták Béla visszaemlékezése szerint ez a pont akkor következett be, amikor egy dadogós diák az oroszok kivonulását követelte.

¹³ Az egyetemen sokszorosított 14 pont szövege:

HATÁROZAT

Csatlakozunk a szegedi Egyetemisták javaslatához és megalakítottuk az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem MEFESZ szervezetét. A szervezethez a Műegyetem és a Kertészeti Főiskola jelenlévő hallgatói is csatlakoztak. Az új MEFESZ feladata lesz a súlyos politikai kérdésekben a diákság állásfoglalását határozottá nyilvánítani és az egyetemi ifjúság jelenleg megoldatlan problémáit (honvédelmi oktatás, menza, diákotthon, vasúti kedvezmény, szabad vizsga, külföldi út egyénileg is) lehetővé tétele. A MEFESZ szervezetét az egyetemi ifjúság spontán gyűlésén 4-5000 fő jelenlétében egyhangúlag alakította meg.

1. Az MDP kongresszus azonnali összehívása, alulról választott vezetőség, az új Központi Vezetőség megalakítása.

2. A kormány alakuljon át Nagy Imre elvtárs vezetésével.

3. Gazdaságilag és politikailag teljesen egyenrangú alapon és egymás belügyeibe való be nem avatkozás elvén álló magyar–szovjet és magyar–jugoszláv barátság megalakítása.

4. Az összes szovjet csapatok kivonását Magyarországról a magyar békeszerződés értelmében.

5. Általános, egyenlő, titkos választásokat több párt részvételével, új nemzetgyűlési képviselők választásával.

6. A magyar gazdasági élet átszervezését szakemberek bevonásával és ennek keretében a magyar uránérc magyar felhasználásával, hozzák nyilvánosságra a külkereskedelmi szerződéseket és vizsgálják felül a tervgazdaságon alapuló magyar gazdasági életet.

7. Teljes ipari munkásság azonnali normarendezését a létminimum megállapítása alapján, és a munkás autonómia bevezetését az üzemekben.

8. A beszolgáltatási rendszer felülvizsgálását és az egyénileg dolgozó parasztság támogatását.

9. Az összes politikai és gazdasági perek felülvizsgálását, az ártatlanul elítélt politikai foglyok részére a teljes amnesztiát, illetve a hátránybakerültek [!] rehabilitálását.

10. Legyen nyilvános tárgyalás Farkas Mihály ügyében és Rákosi szerepének kivizsgálását, valamint az Oroszországban igazságtalanul elítélt és ott tartott magyarok hazahozatalát.
11. A néptől idegen címer helyett a régi Kossuth címer visszaállítását, a március 15-ét és október 6-át nyilvánítsak nemzeti ünneppé és munkaszünetté. Új egyenruhát honvédségünknek.
12. Teljes vélemény és sajtószabadság megvalósítását, rádión is, és ennek keretében külön napilapok [!] az új MEFESZ szervezetnek. A régi káderanyag nyilvánosságra hozatalát és eltörlését.
13. A zsarnokság és az önkény jelképét a Sztálin szobrot azonnal távolítsák el.
14. Egymásért teljes szolidaritást vállalunk.

Az egyetemi ifjúság egyhangú lelkesedéssel nyilvánította ki szolidaritását a varsói munkásokkal és ifjúsággal, a lengyel függetlenségi mozgalommal.

Az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem Nagygyűlése. 1956. október 22. MEFESZ

(MNM Történeti Tár, 78.102.1.)

A 10 pontos változatot közölte a Jövő Mérnöke október 23-i száma, illetve az ún. Topolino-pontok is 10 követelésből áll, amelyeket a Rádióban akartak beolvasni (közölte: Pedroni Emma: A Budapesti Műszaki Egyetem és az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem részvétele az 1956-os forradalomban. Dokumentumok. 1-2. kötet. „Műegyetem 1956 Alapítvány”. Bp., 1994., 1. köt. 14. p.). A 12 pontos változat az Országos Széchényi Könyvtár Kisnyomtatványtárának 1956-os különgyűjteményében található. A 14 és 16 pontos változatok lelőhelye a MNM Történeti Tárának Iratgyűjteménye (a 16 pontos változatban az első helyre került a szovjet csapatok kivonásának követelése). A 17 pontos változatba október 23-ának éjjelén került be az ÁVH-sok beavatkozását elítélő mondat (Horváth Zsolt i. m. 62. p.).

¹⁴ A Szabad Ifjúság október 23-i számában megjelent egy DISZ-felhívás Fialat munkás és paraszt barátaink! címmel, amelyet az Egyetemisták és Főiskolások Diákszemélyiségfejlesztő Bizottsága írt alá, itt a diákszemélyiségfejlesztő bizottság időpontjaként október 27-ét említik. A felhívás egyébként meghívás is volt egyben a diákszemélyiségre, illetve önálló munkás és paraszt ifjúsági szervezetek létrehozására buzdított. A lap közölte az egyetemisták programját is, amelyet a tervbe vett diákszemélyiségfejlesztő bizottság elé szántak. (A BME Központi Diákotthon Diákbizottságának hasonló felhívását közli: Diák- és ifjúsági mozgalmak 1956-1958. 103-104. o.). A diákszemélyiségfejlesztő bizottság végül az események alakulása miatt nem ült össze.

¹⁵ Lipták Béla visszaemlékezése szerint Nemes Katalin tanársegéd sietett segítségükre a stencilgépek használatát illetően, miután feltörték az ajtót. Ebben a tevékenységben vállalt szerepet Makovecz Imre is (Németh József szíves közlése).

¹⁶ A BME küldöttsége például október 23-án délelőtt ment el a Csepeli Vas- és Fémművek pártbizottságához. Erdélyi Tibor szerint „a pontjainkat most már teljesen nyíltan, az egyetem házi sokszorosítójában, a hivatalvezető engedélyével húztuk le és kötegettük. Rengetegen jelentkeztek..., akik...vittek egy-egy köteggel a gyárakba meg az egyetemekre.” (Erdélyi Tibor visszaemlékezése. Az 1956-os Intézet Oral History Archívuma 152. sz. interjúja alapján szerkesztett szöveg: <http://www.rev.hu/sulinet56/online/szerviz/oha/erdme.htm>)

¹⁷ A dokumentum a Magyar Országos Levéltárban található (XIX-1-2-f-8540-6/59-1956.). A MEFESZ szervezetbe való választásokról ld. Horváth Zsolt i. m. 55-56. p.

¹⁸ Az ÉKME MEFESZ és a BME Diákbizottságának közös határozata pontosan meghatározta a felvonulás módját és útvonalát. A dokumentum lelőhelye: MNM Történeti Tár, 14530. példányszámú stencil (közli: Diák- és ifjúsági mozgalmak 1956-1958. 163. o.)

¹⁹ A létszámot a visszaemlékezések 10 ezer fő egyetemistára és 8–10 ezer fő üzemekből, más munkahelyekről csatlakozott dolgozóra teszik (Horváth Zsolt i. m. 60. p.)

²⁰ Horváth Zsolt i. m. 28-29. p.

²¹ Horváth Zsolt i. m. 66. p.

²² Például a Bajcsy-Zsilinszky úti diákszálló a székesfehérvári Szabad Élet tsz-tól több teherautó élelmet kapott, egy diákszálló pedig hajóval indítottak Bécsbe, hogy vöröskeresztes segélyszállítmányokat kísérjen haza.

²³ A Kelenföldi Erőmű igazgatója is az ő segítségüket kérte a petőfibányai tervezett bányásztrájk megakadályozása ügyében.

²⁴ Ficker Ferenc visszaemlékezése. Pogány Mária: Amiről kevés szó esett. Adalékok a Budapesti Műszaki Egyetem 1956. októberi eseményeihez I. Bp., Műegyetem 1956 Alapítvány, 1992. 37. p.; Voltig Béla visszaemlékezése. Pogány Mária i. m. II. 8–10. p.; Gerely Péter visszaemlékezése. Pogány Mária i. m. III. 26–27. p.; Arató László: Ahogy egy diák látta. = Új Látóhatár, 1966. 5. 452–463. p.; Péterfi Miklós visszaemlékezése. Pogány Mária i. m. VI. 26–36. p.

²⁵ Pl. a BME küldöttségének a kecskeméti fiatalok között tett nyilatkozatát közli: Diák- és ifjúsági mozgalmak 1956-1958. 283-284. o.

²⁶ A Kis Újság november 1-jei számában közölt beszámoló szerint „Megvédeni a forradalom vívmányait és megszilárdítani a rendet!” elhatározással gyűltek össze hallgatók, oktatók és megalakították a Nemzetőrség keretein belül működő egyetemi zászlóaljkat. November 1-jén pedig létrejött a Petőfi Sándor Első Egyetemi Nemzetőr Ezred, a felállítandó egyetemi nemzetőr hadosztály részeként. Ennek dokumentuma a Budai Forradalmi Albizottság 1. számú Diszparancsa (közli: 1956 plakátjai és röplapjai október 22. – november 5. Szerk.: Izsák Lajos–Szabó József–Szabó Róbert. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1991. 263. p.). Ehhez kapcsolódik Marián közvetlen munkatársának, Danner Jánosnak,

az ÉKME ötödéves hallgatójának tisztázatlan körülmények között bekövetkezett halála november 1-jének hajnalán.

²⁷ Az Albizottság 1956. október 31-én este tartott megbeszélése jegyzőkönyvét közli: Diák- és ifjúsági mozgalmak 1956-1958. 288-289. o.

Marián István a nemzetőrség élén álló Forradalmi Karhatalmi Bizottság tagja lett, illetve 31-én beválasztották a Honvédelmi Minisztérium forradalmi bizottságába, a Forradalmi Honvédelmi Bizottmányba is.

²⁸ Horváth Zsolt i. m. 81. p.

²⁹ Az 1956. október 30-i deklaráció teljes szövege:

KORMÁNYHOZ INTÉZETT DEKLARÁCIÓ

Nyilatkozat

A Budapesti Műszaki Egyetem és az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem együttes tanácsülésének tagjai az ifjúság oldalán hitet tesznek a független, demokratikus és szocialista Magyarország felépítése mellett.

A tanácsülés tagjai ünnepélyesen kijelentik, hogy a magyar nép szabadságharcával, annak megindulásától teljesen egyetértenek és ezért a felelősséget az egyetemi ifjúsággal együtt ország-világ előtt vállalják.

Ebből az ünnepélyes deklarációból kiindulva az egyetemi tanácsülés Nagy Imre miniszterelnökhöz a következő egyetértésben és közösen hozott határozatait és javaslatait terjeszti elő. Kívánságai felsorolása előtt nyomatékosan hangsúlyozza, hogy ennek a nyilatkozatnak a pontjai a magyar nép döntő és legsürgősebben megoldandó problémáit tartalmazzák:

- 1. Követeljük a szovjet csapatoknak Budapest területéről támaszpontjaikra való azonnali és teljes visszavonását.*
- 2. Követeljük, hogy a szovjet csapatok Magyarország területét záros határidőn belül hagyják el. Minthogy a varsói szerződés szerint itt tartózkodó szovjet csapatokat a magyar nép ellen használták fel, felkérjük a kormányt a varsói szerződés egyoldalú felmondására, mely egyedül biztosítja a szovjet és a magyar nép további barátságát.*
- 3. A két Egyetem Tanácsa, számítva az egyetemi ifjúság teljes támogatására, a szovjet csapatok Budapestről történő teljes kivonása után minden szellemi, fizikai és anyagi erejét felajánlja az újjáépítésre, és felhívja az ifjúságot, hogy erre készüljön fel.*
- 4. A szabadságért hősi halált halt ifjúság, munkásság és honvédség hozzátartozóinak, továbbá a szabadságharcért súlyos sebeket szenvedett ifjúság, munkásság és honvédség hozzátartozóinak gyors megsegítésére a két Egyetem Tanácsa 200.000.- forintot ajánlott fel. A tanácsülés a további megsegítés kérdésében a már megindult országos mozgalomhoz való csatlakozást javasolja.*
- 5. A kormány helyezze a székhelyét a parlamentbe és helyezze magát a budapesti és vidéki ifjúság, munkásság, bányász és honvédség együttes fegyveres alakulatainak védelme alá. Csak ilyen módon látjuk biztosítva azt, hogy programját külső és visszahúzó belső erők befolyásától mentesen a nép érdekeinek megfelelően tudja végrehajtani.*
- 6. A kormány sürgősen gondoskodjék arról, hogy az összes külképviselteink – beleértve az ENSZ képviselőt is – mindenütt a világon a most vérrel kiharcolt eredményeket és kitűzött nemzeti célokat képviseljék.*
- 7. Kérjük a kormányt, hogy bátor kezdeményezéssel álljon az események élére, és ne kövesse azt a halogató, a követeléseket utólag teljesítő politikát, amely hazánkat ebbe a szörnyű állapotba hozta. Ne az események áradata sodorja a kormányt, hanem a kormány vezesse a magyar életet a kibontakozás felé.*
- 8. A nemzeti kormány készítse elő az általános titkos szavazást több párt részvételével.*
- 9. Kívánjuk az ifjúság felfegyverzésének és a felfegyverzett munkásalakulatokkal való egyesítésének halogatás nélküli gyors végrehajtását az ország rendjének biztosítása érdekében.*
- 10. Minthogy a munka megindulásához fent felsoroltakat alapfeltételeknek tekintjük, nyomatékosan hangsúlyoznunk kell, hogy az egyetemi munka, a romok eltakarítása, az oktatás megindulása csakis a szovjet csapatoknak Budapestről való teljes elvonulása után kezdődhetik meg.*
- 11. A fenti követelmények a legsürgősebb és legfontosabb lételemei egyfelől annak, hogy Nagy Imre bizalmat kapjon és ez a bizalom megszilárduljon, másfelől annak, hogy minden téren, tehát a mi egyetemi oktatási és tudományos munkánk terén is, az élet meginduljon. Éppen ezért nem kívánunk itt az egyetemi oktatás terén most részletkérdésekkel foglalkozni, mindez a későbbi konszolidált időszak munkája lesz, egyetlen kérdést azonban mégis fel kell vetnünk: követeljük az egyetemi autonómia teljes visszaállítását.*

Végül a tanácsülés tagjai ünnepélyesen felemelik óvószavukat, hogy ha akadna valaki, aki az egyetemi ifjúsággal szemben akár csoportos, akár egyéni felelősségre vonást akarna megkísérelni a szabadságharcban történt bárminemű részvételért, akkor a két Tanács tagjai ünnepélyesen kijelentik, hogy ilyen felelősségrevonás esetén teljes közösséget vállalva a szabadságharcos ifjúsággal, a saját egyetemleges felelősségrevonásukat is követelik.

Budapest, 1956. október 30.

BUDAPESTI MŰSZAKI EGYETEM és az ÉPÍTŐIPARI ÉS KÖZLEKEDÉSI MŰSZAKI EGYETEM TANÁCSAI
Dr. Gillemot László sk.

Közli Pedroni i. m. 2. kötet 12. számú dokumentum. Az október 29-30-i ülésekről lsd. Horváth Zsolt i. m. 69-71. p.

³⁰ Lsd. a 4-5. dokumentumokat.

³¹ A Forradalmi Bizottság és a munkástanács tagjainak névsorát lsd. a 4. és a 6. számú dokumentumokban.

³² A november 1-i és 2-i ülések jegyzőkönyvei megtalálhatók a BME Levéltárában (BME Lt. 1956-1957. évi volt TŰK-iratok). A november 2-i ülésen elhangzott Marián István beszámolója is, ennek szövegét közli: Diák- és ifjúsági mozgalmak 1956-1958. 329-331. o.

³³ A káderanyagokkal kapcsolatosan lsd. a 7. dokumentumot.

³⁴ Kevésbé szervezett formában november 6-ig a központi diákszálló lakóinak egy része harcolt, akik Széna téri felkelőkkel együtt védték a Várat. Az egyetemi nemzetőr egységek feloszlásának köszönhetően egyetemisták közül összességében kevesen haltak meg a forradalom során.

³⁵ Ennek egyik példája egy Kádár Jánosnak címzett levél, de jogi és anyagi segítséget is igyekeztek nyújtani a hallgatónak. Gyakoriatok voltak ugyanis nemcsak az utcáról elhurcolások, hanem a diáktothoni razziák is, pl. december 5-én a Bercsényi utcai diákszállóban. Erre vonatkozóan Gillemot László, a BME rektora jelentést készített az oktatásügyi kormánybiztos részére, közli: Diák- és ifjúsági mozgalmak 1956-1958. 372-373. o.

³⁶ A tanári közgyűlésről szóló dokumentum megtalálható a BME Levéltárában (az 1956-1957. évi volt TŰK-iratok között). A két egyetem az egyesítésre vonatkozó közös javaslatát november 24-i dátummal fogalmazták meg és küldték el Kónya Albertnek. Közli: Diák- és ifjúsági mozgalmak 1956-1958. 380. o.

Az egyesítés és ezzel együtt az autonómiája kérdése egészen a tanév végéig napirenden volt, akkorra azonban már eldőlt, hogy semmi nem valósul meg belőle.

³⁷ A tanulmányok folytatásának módjáról részletesen beszámolnak a tanévről szóló rektori jelentések.

³⁸ Tevékenységükkel kapcsolatos fennmaradt néhány dokumentum, pl. „A Műegyetemi MEFESZ Bizottság tájékoztatója a MEFESZ eddigi munkájáról és terveinkről, 1957. [január 10. körül]” (MNM Röplapgyűjtemény, 68.88.1.) vagy a BME pártbizottságának tervezete az egyetem KISZ és MEFESZ szervezeteinek egybeolvasztására (közli: Diák- és ifjúsági mozgalmak 1956-1958. 511-516. o.)

³⁹ BME és ÉKME rektori jelentések (BME Lt. 1956-1957. évi volt TŰK-iratok).

⁴⁰ A Hadmérnöki Kar az 1957. nov. 12-i HM-MM rendelet alapján meg is szűnt.